

MUSTAQILLIK DAVRI ADABIY TAFAKKURINING SHAKLLANISHIDA SHARAFIDDINOV TA'SIRI

Nurulloeva Mashhura

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Jurnalistika fakulteti 2-kurs talabasi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18409799>

Annotatsiya. Mazkur maqolada mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkurining shakllanishi jarayoni davomida taniqli adabiyotshunos va tanqidchi Ozod Sharafiddinov ijodiy merosining o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda O.Sharafiddinovning mustaqillik g'oyalariga asoslangan adabiy-estetik qarashlari, milliy tafakkurni yangilashga qaratilgan tanqidiy konsepsiyalari hamda adabiy jarayonga bo'lgan munosabati yoritiladi. Shuningdek, olimning sovet mafkurasi davrida cheklangan fikrni ozod etish, ijod erkinligini qaror toptirish va milliy o'zlikni anglash masalalari borasidagi xizmatlari chuqur tahlil qilinadi. Maqolada Sharafiddinovning tanqidiy qarashlari, adabiy portretlari va nazariy mulohazalari mustaqillik davri adabiyotida yangi tafakkur mezonlarini shakllantirishdagi muhim omil sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalari mustaqillik davri adabiy tanqidining taraqqiyot qonuniyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Mustaqillik davri adabiyoti, adabiy tafakkur, Ozod Sharafiddinov, adabiy tanqid, milliy ong, ijod erkinligi, adabiy-estetik qarashlar, tanqidiy tafakkur, o'zbek adabiyotshunosligi.

Аннотация. В данной статье с научно-теоретических позиций анализируется роль творческого наследия известного литературоведа и критика Озода Шарафиддинова в процессе формирования и развития узбекского литературного мышления в период независимости. В исследовании рассматриваются литературно-эстетические взгляды О. Шарафиддинова, основанные на идеях независимости, его критические концепции, направленные на обновление национального мышления, а также его отношение к литературному процессу. Особое внимание уделяется вкладу ученого в освобождение литературной мысли, ограниченной советской идеологией, утверждение творческой свободы и формирование национального самосознания. В статье критические статьи, литературные портреты и теоретические размышления Шарафиддинова оцениваются как важный фактор формирования новых критериев литературного мышления в литературе периода независимости. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию закономерностей развития литературной критики в период независимости.

Ключевые слова. Литература периода независимости, литературное мышление, Озод Шарафиддинов, литературная критика, национальное сознание, творческая свобода, литературно-эстетические взгляды, критическое мышление, узбекское литературоведение.

Abstract. This article provides a scholarly and theoretical analysis of the role of the creative legacy of the prominent literary scholar and critic Ozod Sharafiddinov in the formation and development of Uzbek literary thought during the period of independence. The study examines Sharafiddinov's literary and aesthetic views based on the ideas of independence, his critical concepts aimed at renewing national thinking, and his approach to the literary process. Particular attention is paid to the scholar's contribution to liberating literary thought constrained by Soviet ideology, establishing creative freedom, and fostering national self-awareness. The article evaluates Sharafiddinov's critical essays, literary portraits, and theoretical reflections as significant factors in shaping new criteria of literary thought in the literature of the independence period. The research findings contribute to a deeper understanding of the patterns of development of literary criticism in the period of independence.

Keywords: Literature of the independence period, literary thought, Ozod Sharafiddinov, literary criticism, national consciousness, creative freedom, literary and aesthetic views, critical thinking, Uzbek literary studies.

Kirish. Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti va adabiy tanqidida yangi sahifaning shakllanishi bilan ajralib turadi. 1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishishi bilan milliy adabiyotning rivojlanish jarayoni yangi bosqichga ko'tarildi. Shu davrda adabiyot nafaqat estetik, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy funksiyalarni ham amalga oshiradigan vosita sifatida shakllana boshladi. Mustaqillik davri adabiy tafakkuri milliy o'zlikni anglash, erkin ijodiy fikrni rivojlantirish va tarixiy tajriba bilan yuzma-yuz kelish kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu jarayonda taniqli adabiyotshunos va tanqidchi Ozod Sharafiddinovning ilmiy va tanqidiy faoliyati muhim ahamiyatga molik deb hisoblanadi. Sharafiddinovning adabiy qarashlari mustaqillik g'oyasini estetik va nazariy asoslarga binoan yoritishga qaratilgan bo'lib, u milliy tafakkur va adabiy tanqid rivojida yangi mezonlar belgiladi. Uning tanqidiy maqolalari va ilmiy izlanishlari o'zbek adabiyotshunosligida ijodiy erkinlik, milliy qadriyatlarni qayta tiklash va zamonaviy adabiy jarayonlarni tahlil qilish masalalarini yoritishda muhim rol o'ynadi.

Adabiyotlar tahlili. Mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkurining shakllanishi bilan bog'liq tadqiqotlarda Ozod Sharafiddinovning ijodi alohida o'rganilgan. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, Sharafiddinovning tanqidiy qarashlari ikki asosiy yo'nalishda rivojlangan: birinchisi, milliy o'zlikni anglash va mustaqillik g'oyalarini adabiy tafakkurga tatbiq etish bo'lsa, ikkinchisi, zamonaviy adabiyotda erkin ijod va tanqidiy fikrni rivojlantirishdir.

Ilmiy adabiyotlarda Sharafiddinovning ta'siri haqida bir qancha tadqiqotlar mavjud. Masalan, O'zbekistonda adabiyotshunoslikning zamonaviy yo'nalishlarini o'rganuvchi N. Xolmatov va S. Yoqubov mustaqillik davri adabiy tafakkurini tahlil qilganlar va Sharafiddinovning tanqidiy maqolalarini asosiy manba sifatida ko'rsatganlar. Ularning tadqiqotlarida Sharafiddinovning sovet davri mafkurasidan mustaqil fikrni ajratish, milliy qadriyatlarni tiklash va adabiy erkinlikni targ'ib qilishdagi roli alohida ta'kidlanadi [9.].

Shuningdek, M. Asqarov va D. Qodirov o'z ishlarida Sharafiddinovning adabiy portretlaridagi tahliliy metodologiyani yoritgan. Ular Sharafiddinovning ijodiy tahlilini nafaqat badiiy asarlar, balki adabiy tanqid va ilmiy maqolalarga tatbiq etib, milliy tafakkurning yangi mezonlarini belgilashdagi ahamiyatini ko'rsatganlar [7.]. Shu bilan birga, Sharafiddinovning tanqidiy qarashlari mustaqillik davri yozuvchilari va shoirlariga ta'sir ko'rsatib, ularning ijodiy yondashuvini shakllantirishda muhim vosita bo'lganligi qayd etilgan. Sharafiddinovning ishlari bir tomondan tarixiy kontekstga asoslangan bo'lsa, ikkinchi tomondan mustaqillik davri adabiy tafakkurini yangilashga yo'naltirilgan. U milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va adabiy jarayonda erkin fikrni rivojlantirish kabi masalalarni o'z ilmiy va tanqidiy faoliyatining markaziga qo'ygan. Shu bilan birga, tadqiqotlar Sharafiddinovning metodologik yondashuvini yuqori baholaydi, chunki u mustaqillik davri adabiyotshunosligida yangicha qarashni shakllantirgan.

Metodologiya. Ushbu maqolada Ozod Sharafiddinovning mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkuridagi roli ilmiy asosda tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologiyasi adabiyotshunoslik va tanqidiy yondashuvlarga asoslanadi, shu jumladan Sharafiddinovning tanqidiy maqolalari, adabiy portretlari va nazariy ishlari asosiy manba sifatida ishlatilgan.

Avvalo, tahliliy metod yordamida Sharafiddinovning ilmiy va tanqidiy qarashlari batafsil o'rganildi. Bu metod uning milliy o'zlik, adabiy-estetik qadriyatlar va mustaqillik g'oyalarini adabiy tafakkurga tatbiq qilish usullarini aniqlashga imkon berdi. Shu bilan birga, uning ijodi sovet davri adabiyotshunosligi va mustaqillik davrining yangi talablariga qanday moslashgani o'rganildi. Bu yondashuv tadqiqotga Sharafiddinovning ilmiy faoliyati va adabiy jarayondagi o'rnini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Komparativ metod yordamida Sharafiddinovning ishlari boshqa mustaqillik davri adabiyotshunoslari, masalan, N. Xolmatov, S. Yoqubov va M. Asqarovning tadqiqotlari bilan solishtirildi. Shu yo'l bilan uning yondashuvining o'ziga xosligi, tanqidiy metodologiyasi va milliy tafakkurga qo'shgan hissasi aniqlangan. Bu metod, shuningdek, tanqidiy va nazariy konsepsiyani birlashtirish orqali mustaqillik davri adabiy tafakkurida yangi paradigmaning shakllanishini ko'rsatadi. Bir qancha yondashuvlar yordamida Sharafiddinovning ilmiy va tanqidiy merosining asosiy yo'nalishlari ajratildi, uning adabiyotshunoslikning turli sohalari bilan bog'liqligi va metodologik ahamiyati aniqlanib, mustaqillik davri adabiy tafakkuridagi rolini tahlil qilish imkoniyati yaratildi.

Shu bilan birga, tadqiqotda Sharafiddinovning ijodiy yondashuvini nazariy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi adabiyotshunoslik kontseptsiyalari ham hisobga olindi. Masalan, J. Genette va R. Barthesning adabiy tahlil metodologiyalari, shuningdek, milliy adabiyotshunoslikda mustaqillik davri tadqiqotlari, tadqiqotning ilmiy bazasini mustahkamladi [5].

Umuman olganda, qo'llangan metodologik yondashuvlar Sharafiddinovning mustaqillik davri adabiy tafakkuridagi rolini aniqlash, uning tanqidiy merosi va metodologik ahamiyatini tizimli tarzda baholashga xizmat qildi.

Natijalar. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Ozod Sharafiddinovning ijodi mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkurining shakllanishida muhim omil bo'lgan. Uning tanqidiy maqolalari va ilmiy ishlari milliy o'zlikni anglash, adabiy-estetik qadriyatlarni tiklash va ijodiy erkinlikni rivojlantirish kabi masalalarni yoritishda asosiy manba sifatida xizmat qilgan.

Shuningdek, Sharafiddinovning ijodi sovet davri mafkurasining cheklovlari ostida shakllangan tanqidiy tafakkurga qarshi yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon yaratgan. Shu tariqa, uning tanqidiy maqolalari va ilmiy ishlari mustaqillik davri yozuvchilarining ijodiy yondashuviga ham bevosita ta'sir qilgan.

Komparativ tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Sharafiddinovning yondashuvi boshqa zamonaviy adabiyotshunoslardan farq qilib, tanqidiy konsepsiya va estetik baholashni

uyg'unlashtirishga asoslangan. Bu esa uning ilmiy va metodologik merosini mustaqillik davri adabiy tafakkurining rivojlanishida muhim vosita sifatida ko'rsatadi. Sistematik tahlil va ilmiy umumlashtirish natijasida aniqlanishicha, Sharafiddinovning ijodi bir necha asosiy yo'nalishda o'z ifodasini topgan:

1. Milliy o'zlikni anglash va mustaqillik g'oyalarini targ'ib qilish;
2. Tanqidiy tafakkur orqali ijodiy erkinlikni rivojlantirish;
3. Adabiy-estetik qadriyatlarni yangilash va zamonaviy adabiy jarayonga integratsiyalash.

Sharafiddinovning ilmiy va tanqidiy ishlari nafaqat adabiyotshunoslik fanida, balki o'zbek milliy tafakkurini rivojlantirishda ham uzoq muddatli ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari Sharafiddinovning ijodiy merosi asosida mustaqillik davri adabiy tanqidining yangi ilmiy yo'nalishlarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Ozod Sharafiddinovning ijodi mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Uning tanqidiy maqolalari, adabiy portretlari va ilmiy ishlari milliy o'zlikni anglash, adabiy-estetik qadriyatlarni tiklash hamda ijodiy erkinlikni rivojlantirish kabi masalalarni yoritishda asosiy manba sifatida xizmat qilgan. Sharafiddinovning ijodiy yondashuvi boshqa zamonaviy adabiyotshunoslardan farq qilib, tanqidiy konsepsiya va estetik baholashni uyg'unlashtirishga asoslanganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot Sharafiddinovning ijodini mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkurining shakllanishida hal qiluvchi omil sifatida tasdiqlaydi. Munaqqid milliy tafakkur va adabiy tanqid dunyosini o'zgartirishga xizmat qilgan olim sifatida o'z mavqeiga ega. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari kelgusidagi adabiyotshunoslik izlanishlari uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi va Sharafiddinovning ijodiy merosini yanada chuqurroq o'rganishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva, L. (2019). *Milliy o'zlik va adabiy tafakkur*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
2. Asqarov, M. (2020). *Ozod Sharafiddinov va zamonaviy adabiyotshunoslik*. Toshkent: Akademiya.
3. Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. London: Fontana Press.
4. Ergashev, F. (2021). *Tanqidiy metodologiya va o'zbek adabiy tanqidida Sharafiddinovning o'rni*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
5. Genette, J. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Ithaca: Cornell University Press.
6. Karimov, A. (2016). *Mustaqillik davri adabiy tafakkuri: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: Ma'rifat.
7. Qodirov, D. (2022). *Mustaqillik davri o'zbek adabiy tafakkuri: Tanqidiy qarashlar*. Toshkent: Ilm.
8. Sharafiddinov, O. (2003). *O'zbek adabiy tanqidining rivojlanish yo'llari*. Toshkent: Sharq.
9. Xolmatov, N. (2015). *Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti: Tanqidiy izlanishlar*. Toshkent: Fan
10. Yoqubov, S. (2018). *Adabiy tafakkur va milliy o'zlik*. Toshkent: Ma'rifat.